

21. Сахарук Т.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Тетяна Валеріївна Сахарук. – Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 227 с.

22. Федорак Л.М. Призначення покарання за обставин, що його пом'якшують: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Леся Миколаївна Федорак. – Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ЛДУВС, 2010. – 251 с.

СВІТЛИЧНИЙ О. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології юридичного факультету
ДВНЗ «Національний гірничий університет»

УДК 343.546

КВАЛІФІКОВАНІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНУ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Досліджуються місце та значення кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують особу, яка вчинила злочин, повторність та настання тяжких наслідків. Робиться висновок про доцільність уведення нових кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують повторність дій та настання тяжких наслідків.

Ключові слова: розбещення неповнолітніх, спеціальний суб'єкт злочину, розпусні дії, вчинені повторно, настання тяжких наслідків.

В статье исследуется место и значение квалифицирующих признаков развращения несовершеннолетних, характеризующих лицо, совершившее преступление, повторность и наступление тяжких последствий. Делается вывод о целесообразности введения новых квалифицирующих признаков развращения несовершеннолетних, относящих к повторности и наступлению тяжких последствий.

Ключевые слова: развратные действия, специальный субъект преступления, развратные действия, совершенные повторно, наступление тяжких последствий.

The article examines the place and significance of aggravating circumstances corruption of minors that characterizes the person who committed the crime, the repetition and the onset of serious consequences. It is concluded that it is expedient to introduce new qualifying signs of corruption of minors relating to the onset and recurrence of severe consequences.

Key words: sexual abuse, the special subject of crime, indecent acts committed repeatedly, the onset of serious consequences.

Вступ. Кваліфікуючими ознаками розбещення неповнолітніх згідно з ч. 2 ст. 156 Кримінального кодексу України (далі – КК) є вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки виховання потерпілого або піклування про нього. Кваліфікуючі ознаки, на думку Т. О. Лесневської-Костаревої, становлять підставу диференціації кримінальної відповідальності на законодавчому рівні. Кваліфікуючі ознаки відображають значну зміну типового ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину та його суб'єкта. Очевидно, зазначає ця дослідниця, що суб'єкт установлення у кримінальному законі кваліфікуючих ознак складу злочину є тотожним суб'єкту диференціації кримінальної відповідальності [1, с. 230].

Кваліфіковані склади статевих злочинів, серед них і розбещення неповнолітніх, досліджувалися вітчизняними та зарубіжними правниками, серед яких: Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Л. П. Брич, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, Р. Є. Затона, Г. О. Єгошина, О. М. Ігнатов, О. Г. Кальман, Л. Г. Козлюк, С. С. Косенко, Г. П. Краснюк, Т. Д. Лисько, Я. В. Мачужак, Л. І. Мороз, В. О. Навроцький, Ю. Є. Пудовочкін, О. В. Синєокий, О. О. Сльота, М. І. Хавронюк, П. В. Хряпінський, С. В. Чмут, А. П. Шеремет, Я. М. Яковлев та інші. На теоретичних та прикладних положеннях досліджень цих правників сформуємо авторське бачення кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх.

Постановка завдання. Мета статті – виокремлення й дослідження кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують кваліфіковані склади розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК).

Результати дослідження. Обґрунтованим є підхід вітчизняного законодавця позначити кваліфікуючі ознаки розпусних дій прямою вказівкою на малолітній вік потерпілої особи, родинні або професійні обов'язки певних суб'єктів щодо виховання та догляду за потерпілим або піклування про нього. Так само конструюються й інші кваліфіковані склади злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, які можуть вчинюватися виключно спеціальним суб'єктом. Так, у ст. 154 КК передбачає кримінальну відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок особою, від якої потерпіла особа перебувала у службовій або матеріальній залежності, а в ч. 2 ст. 155 КК передбачено вчинення статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості тотожним із ч. 2 ст. 156 КК спеціальним суб'єктом, а саме – батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього. За матеріалами дослідженої судової практики з 212 кримінальних справ за ч. 2 ст. 156 КК (у тому числі за сукупністю злочинів) було кваліфіковано загалом 161 (75,9 %) справу, у тому числі розпусні дії щодо малолітньої особи 179 випадків (75,8 %), учинені батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником 63 випадки (26,9 %), учинені особою, на яку покладено обов'язки виховання потерпілого або піклування про нього – 33 (13,9 %).

Законодавче визначення спеціального суб'єкта злочину передбачене у ч. 2 ст. 18 КК, де зазначається, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. У теорії кримінального права такі злочини здебільшого визначаються як «злочини зі спеціальним суб'єктом» [2, с. 115]. На думку деяких правників, це визначення не зовсім неточне, оскільки в нормах Особливої частини КК передбачається кримінальна відповідальність осіб, які безпосередньо вчинили дії, описані в диспозиції злочину. Утім, співучасниками (організаторами, підбурювачами і пособниками) таких злочинів, за загальним правилом, можуть бути й особи, які не мають спеціальних. Тому замість поняття «злочини зі спеціальним суб'єктом» пропонується такий термінологічний зворот, як «злочини зі

спеціальним виконавцем» [3, с. 264].

В. В. Устименко під спеціальним суб'єктом злочину розумів особу, яка поряд із осудністю та віком, з якого настає кримінальна відповідальність, має й інші додаткові юридичні ознаки, передбачені у кримінальному законі або прямо з нього випливають та обмежують коло осіб, котрі можуть нести відповідальність за цим законом, і тим самим визначають правильне його застосування [4, с. 24]. У Загальній частині кримінального права усталеною є класифікація спеціальних суб'єктів злочину за такими ознаками: 1) ознаки, що характеризують правове становище особи: громадянство, посадове або службове становище; характер виконуваної роботи, професія тощо; 2) ознаки, що характеризують соціальні, фізіологічні й інші властивості особи: судимість, стать, вік, стан здоров'я; 3) ознаки, що характеризують специфіку злочинних дій: організатор, виконавець, підбурювач, пособник учинення злочину. Як бачимо, виділення спеціального суб'єкта розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчиненого батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, здійснене за ознакою особливого правового становища, а саме: за родинними зв'язками і характером професійних обов'язків щодо виховання та догляду за дитиною.

Визначення малолітньої особи у якості кваліфікуючої ознаки розпусних дій є логічним і послідовним кроком щодо посилення кримінально-правової охорони статевої недоторканості цього особливо вразливого кола дітей. Відповідно до роз'яснень п. 10 Постанови ВСУ від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» малолітніми слід визнавати осіб, яким на момент злочину не виповнилося 14 років. Кримінальна відповідальність за вчинення розпусних дій щодо такої особи настає лише за умови, що винна особа усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що вчиняє такі дії щодо неповнолітньої або малолітньої особи, а так само, коли вона повинна була й могла це усвідомлювати. При цьому суд повинен урахувати не тільки показання підсудного, але й потерпілої особи, ретельно перевіряти їх відповідність усім конкретним обставинам справи. Під час вирішення цього питання враховується вся сукупність обставин справи, зокрема, зовнішні фізичні дані потерпілої особи, її поведінка, знайомство винної особи з нею, володіння винною особою відповідною інформацією. Малолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації вказаних дій за ч. 2 ст. 156 КК, якщо буде доведено, що винна особа сумлінно помилялася щодо фактичного віку потерпілої особи.

За даними П. В. Хряпінського та С. В. Чмута потерпілі від статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, за статтю та віком розподілилися таким чином: особи жіночої статі становили 72,2 %, серед них віком до 11 років – 23 особи (15,0 %), до 14 років – 45 осіб (39,1 %), до 16 років – 15 осіб (13,0 %); особи чоловічої статі – 27,8 %, серед них віком до 11 років – 11 осіб (9,6 %), до 14 років – 14 осіб (12,2 %), до 16 років – 7 осіб (6,1 %) [5, с. 87]. Тобто серед дівчат малолітніми були більше половини потерпілих 68 осіб (54,1 %), а серед хлопців майже чверть – 25 осіб (21,8 %). За даними нашого дослідження судової практики потерпілі від розбещення неповнолітніх за віком розподілилися так: малолітніми були 179 осіб або 75,8 % від загальної кількості потерпілих, не досягли шістнадцятирічного віку 67 осіб або 24,2 % осіб.

Малолітній вік потерпілої особи є сталою кваліфікуючою ознакою злочинів, що передбачені у Розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості» Особливої частини КК. Так, ознака вчинення злочинних дій «щодо малолітньої або малолітнього» зарахована до особливо кваліфікуючих у складах зґвалтування (ч. 4 ст. 152 КК) і насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 3 ст. 153 КК). На переконання правників, її зміст у вищевказаних злочинах є формалізованим і незмінним.

Використання ж терміна «малолітня особа» у разі вчинення розпусних дій не зовсім точно й не повною мірою узгоджується із вчиненням злочину «щодо малолітньої або малолітнього» (ч. 4 ст. 152 КК, ч. 3 ст. 153 КК). М. І. Панов щодо точності норм кримінального права з цього приводу зазначає, що в нормах Особливої частини КК повинні чітко й лаконічно формулюватися ознаки відповідних злочинів, забезпечуватись суворо відповідність термінів тим поняттям, які вони мають відображати, виключені неточні, розмиті, неоднозначні терміни, реалізований принцип єдності термінології [6, с. 218]. Отже, на наш погляд, слід термінологічно узгодити ч. 2 ст. 156 КК із ч. 4 ст. 152 КК, ч. 3 ст. 153 КК в частині «вчинення розпусних дій щодо малолітньої або малолітнього» та редакційно уточнити в цій частині відповідний правовий припис, замінивши кваліфікуючу ознаку вчинення розпусних дій щодо «малолітньої особи» на вчинення *«тих самих дій щодо малолітньої або малолітнього»*.

Виокремлення батька, матері, вітчима, мачухи, опікуна чи піклувальника та особи, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього як спеціального суб'єкта ненасильницьких статевих злочинів, з одного боку, статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, – з іншого, розбещення неповнолітніх є цілком виправданим з низки причин. Насамперед, як обґрунтовано вказують П. В. Хряпінський та С. В. Чмут, зазначені ненасильницькі статеві злочини мають єдиний родовий об'єкт – статеву свободу та статево недоторканість особи, а також однорідні основний та обов'язковий додатковий безпосередній об'єкти злочинів [5, с. 61–62].

Саме на цих спеціальних суб'єктів за чинним законодавства покладаються правові обов'язки щодо догляду, виховання й піклування про своїх малолітніх дітей. Так, згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV завданнями загальної середньої освіти, крім іншого, є: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання в учнів (вихованців) поваги прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй; формування свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя; збереження й зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців). У ст. 24 цього закону викладено вимоги до педагогічних працівників, а саме: педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя і праці. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону. Держава здійснює захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Згідно зі ст. 150 СК України на батьків покладено обов'язки з виховання дитини в дусі поваги до прав і свобод

інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Вони зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя, поважати дитину. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї. Водночас забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. У разі відсутності батьків їх обов'язки з виховання та догляду за дитиною здійснюють вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник. Право дитини на належний догляд та виховання забезпечується системою державного контролю, що встановлений чинним законодавством України. Дитина має право протидіяти неналежному виконанню батьками або особами, що їх замінюють, своїх обов'язків щодо неї. Так, дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських організацій, а також безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцятирічного віку.

Вітчима, мачуху; опікуна і піклувальника природно зарахувати до осіб, які замінюють батьків. У літературі також під особами, які заміщують батьків, пропонувалось розуміти особу, яка взяла у свою сім'ю дитину, котра є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування [7, с. 103]. Визначення спеціальним суб'єктом тільки осіб, що пов'язані із потерпілою особою родинними зв'язками, суттєво обмежувало коло осіб, на котрих покладається правовий обов'язок догляду, виховання, піклування та розвитку дитини. Доцільно також розширення такого переліку за рахунок інших осіб, на котрих покладено обов'язки виховання потерпілого або піклування про нього, що й було зроблено Законом України «Про внесення змін до ст. 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25.09.2008 р., яким доповнено перелік спеціальних суб'єктів розбещення неповнолітніх за рахунок «особи, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього» та суттєво посилено кримінальне покарання, що загрожує такій особі у разі вчинення нею щодо опікуваної дитини розпусних дій.

На підтримку вищезазначеного рішення наведемо деякі аргументи. По-перше, до осіб, на яких згідно з чинним законодавством покладено обов'язки виховання або піклування про неповнолітню особу, належить широке коло осіб, що здійснюють: а) догляд та виховання немовлят і дітей дошкільного віку (керівники закладів, вихователі, няньки тощо); б) навчання, догляд та виховання у шкільних та позашкільних закладах освіти (керівники закладів, їх заступники, вчителі, вихователі, психологи тощо); в) організація дозвілля та відпочинку дітей у дитячих оздоровчих таборах (керівники закладів та їх заступники, вихователі, організатори виховної, мистецької, спортивної роботи тощо); г) нагляд, виховання та дотримання режиму відбування покарання у виправно-виховних закладах для неповнолітніх, що вчинили суспільно небезпечні діяння або злочини (начальники загонів, вихователі, психологи тощо). По-друге, визначальною правовою ознакою таких осіб є безпосереднє покладання на них обов'язків з утримання, догляду, виховання, піклування та розвитку малолітніх дітей і підлітків. По-третє, у випадках розпусних дій учинених особами, на котрих покладено правовий обов'язок виховання й піклування за дітьми, суспільна небезпечність злочину суттєво підвищується. Це пояснюється механізмом заподіяння злочинної шкоди основному об'єкту кримінально-правової охорони – статевій недоторканості. На відміну від заподіяння злочинної шкоди об'єкту злочину під час учинення загальним суб'єктом, на якого не покладається безпосереднього правового обов'язку виховання або догляду за дитиною, спеціальний суб'єкт

перебуває нібито всередині суспільного відношення й повинен забезпечити всіма доступними правомірними засобами статево недоторканість малолітньої або неповнолітньої особи (дочки, сина, падчерки, пасинка, будь-якої іншої дитини, яка була у встановленому порядку усиновлена тощо). Його законні права й обов'язки щодо виховання та догляду за неповнолітньою дитиною встановлено чинним законодавством та підзаконними нормативними актами (статутами, положеннями тощо). Нехтуючи цими обов'язками, грубо й цинічно порушуючи їх, зловживаючи ними та одночасно зраджуючи інтереси дитини, яка покладалася на нього як на захисника своїх законних прав та інтересів, особа розриває вказані суспільні відносини зсередини. «Заподіяння шкоди об'єкту шляхом розриву соціального зв'язку, – обґрунтовано зазначає В. Я. Тацій, – найчастіше наявне, коли злочин учиняється самим учасником, суб'єктом охоронюваного суспільного відношення. У цих випадках злочин вчиняється нібито зсередини, коли учасник «виключає себе» з суспільних відносин. Шкода ж об'єкту тут заподіюється внаслідок того, що сам учасник відносин або не виконує, або неналежно виконує покладені на нього обов'язки [8, с. 65–66]». У разі вчинення розпусних дій необхідно додати ще й зловживання правами та обов'язками, тобто особа вчиняє розпусні дії, що повністю суперечать правовим обов'язкам виховання й догляду за дитиною та наданими у зв'язку з цим повноваженнями. Більше того, вчиняючи розпусні дії, особа злочинно використовує свій правовий статус вихователя як засіб впливу на потерпілого, що не досяг шістнадцятирічного віку. За матеріалами досліджених нами кримінальних справ розпусні дії щодо своїх дітей учинили 63 особи (26,9 %), перебували в родинних зв'язках 42 особи (17,6 %), за різних обставин раніше були знайомі з потерпілими 52 особи (21,8 %) й 79 засуджених (33,7 %) раніше з потерпілими особами, що не досягли шістнадцятирічного віку, знайомі не були. Тобто 105 засуджених або 44,5 % були родичами (близькими або віддаленими) неповнолітніх потерпілих.

У літературі висловлювалися пропозиції щодо запровадження у якості кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх таких обставин: «учинення розпусних дій повторно або щодо двох чи більше осіб» [9, с. 65–66]; «учинення цього злочину групою осіб за попередньою змовою або організованою групою» [10, с. 153]; «настання у разі розпусних дій тяжких наслідків для здоров'я потерпілої особи у вигляді зараження венеричною хворобою, настання психічної хвороби, зараження СНІД тощо» [11, с. 79]. Першим на підвищену суспільну небезпеку розпусних дій, учинених повторно або щодо двох чи більше осіб, звернув у вагу А. П. Дьяченко. Цей правник доводив, що в судовій практиці більше половини випадків розпусти неповнолітніх є довготривалими діями, що іноді нараховують два чи три десятки епізодів. А відтак їх суспільна небезпека набагато вища за поодинокі випадки вчинення розпусти щодо неповнолітніх [12, с. 29–30]. За нашими дослідженнями приблизно 63,3 % розпусних дій вчинюються повторно, а в 20,7 % щодо двох чи більше осіб. Безумовно, за ступенем суспільної небезпеки такі розпусні дії значно більші порівняні з одиничним актом розбещення неповнолітніх, що має позначитися як на кваліфікації вчиненого злочину, так, відповідно, й на кримінальному покаранні, що загрожує особі у разі вчинення розпусних дій повторно. Кваліфікуюча ознака «повторності» є сталою щодо вчинення таких статевих злочинів, як зґвалтування (ч. 2 ст. 152 КК) та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2 ст. 153 КК). Повторним є зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, – зазначається у п. 6 Постанови ВСУ від 28 травня 2008 р. – якщо кожному з них відповідно передувало вчинення цією ж особою такого ж злочину. Зґвалтування, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст. 153–155 КК, а так само насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, учинене особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст. 152 або 154 цього

Кодексу, є спеціальним видом повторності та окремою кваліфікуючою ознакою цих злочинів. Для визнання злочину повторним не мають значення стадії вчинених винною особою злочинів, учинення їх одноособово чи у співучасті, наявність чи відсутність факту засудження винної особи за раніше вчинений злочин (злочини). Ознака повторності відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за раніше вчинений злочин було погашено чи знято у встановленому законом порядку, або якщо на момент учинення нового злочину минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин.

Заслугує на підтримку пропозиція дослідників щодо запровадження у складі статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, у якості кваліфікуючої ознаки «повторності». Так, ці дослідники вважають за доцільне для підвищення рівня кримінально-правового захисту статевої недоторканості осіб, які не досягли статевої зрілості, від сексуальної експлуатації з боку дорослих передбачити у ч. 2 ст. 155 КК додатково кваліфікуючу ознаку у вигляді «повторності». У зміст «повторності» входить учинення одним суб'єктом двох та більше статевих зношень з особою, яка не досягла статевої зрілості, у природний або неприродний спосіб. Задля гармонізації зазначеної кваліфікуючої ознаки із «повторністю» у ч. 2 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК також слід вважати повторними статеві зносини, вчинені особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст. 152–155 КК. Ідеться про спеціальну повторність тотожних або однорідних статевих злочинів. Для визнання злочину повторним не мають значення стадії вчинених винною особою злочинів, учинення їх одноособово чи у співучасті, наявність чи відсутність факту засудження винної особи за раніше вчинений злочин (злочини).

Натомість, запровадження в норму закону про кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх спеціальної примітки, як це пропонується вищезгаданими дослідниками, нами сприймається не повністю. Норми розділу IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості» Особливої частини КК утворюють органічну єдність і взаємопов'язані у змісті та техніці викладення. Тому ознака повторності, як зазначають О. І. Зінченко та В. І. Тютюгін, має передбачатися однією й тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК, тобто бути юридично обґрунтовано тотожними, однаковими за своїм юридичним складом (ч. 1 ст. 32 КК) [13, с. 99]. Спеціальну ж повторність слід відобразити словами «або особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст. 152–155 цього Кодексу», як це має місце у ч. 2 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК. За цими положеннями пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 156 КК новою кваліфікуючою ознакою «*Ті самі дії, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152–155 цього Кодексу*», розмістивши її після слів «Ті самі дії, вчинені...» й далі за текстом.

Щодо запровадження у ч. 2 ст. 156 КК такої кваліфікуючої ознаки, як учинення розпусних дій групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, як це має місце у ч. 4 ст. 135 КК РФ, то вважаємо таке нововведення зайвим. Насамперед, слід зазначити, що в судовій практиці розбещення неповнолітніх є здебільшого злочином, що вчинюється одноособово (98,1 %). Поодинокі випадки вчинення розпусних дій групою осіб за попередньою змовою або організованою групою мають місце лише за умов кваліфікації вчиненого за сукупністю більш тяжких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх та малолітніх, як зґвалтування (ч. 3 і ч. 4 ст. 152 КК), насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2 і ч. 3 ст. 153 КК) або таких злочинів проти громадського порядку та моральності, як ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ч. 3 ст. 301 КК), створення або утримання місць розпусти і звідництво (ч. 3 ст. 302 КК), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ч. 3 і ч. 4 ст. 303 КК). Утім суспільна

небезпеки, як правило, інших тяжких та особливо тяжких злочинів, що входять до сукупності, дає можливість адекватно відобразити суспільну небезпеку вчиненого розбещення та призначити досить суворе кримінальне покарання, що відображає підвищену суспільну небезпеку розпусних дій групою осіб за попередньою змовою або організованою групою.

Настання у разі розпусних дій тяжких наслідків для здоров'я потерпілої особи у вигляді зараження венеричною хворобою, настання психічної хвороби, зараження СНІД тощо також є нетиповим суспільно-небезпечним наслідком розбещення неповнолітніх. Безумовно, якщо розпусні дії бачити у неприродних формах задоволення статевої пристрасті «coitus per os» та/або «coitus per anum», то вищевказані наслідки у вигляді зараження венеричною хворобою, вірусом імунодефіциту тощо досить імовірні. Проте український законодавець на відміну від ч. 2 ст. 155 КК, де у якості кваліфікуючої ознаки вказується на спричинення безплідності чи інших тяжких наслідків, у ч. 2 ст. 156 КК про такі негативні наслідки для здоров'я потерпілої особи не згадує. Ця обставина, вважаємо, є додатковим аргументом в обґрунтуванні нашої позиції, що добровільні неприродні форми задоволення статевої пристрасті «coitus per os» та/або «coitus per anum» – це більш тяжкі статеві злочини й не можуть кваліфікуватися за ст. 156 КК.

Позицію російського законодавця щодо запровадження у ч. 3 ст. 135 КК РФ кваліфікуючої ознаки «розпусні дії, вчинені щодо особи, яка завідомо не досягла дванадцятирічного віку» ми підтримуємо й вважаємо корисним її запозичення для чинного закону України про кримінальну відповідальність. Малолітні особи, що не досягли дванадцятирічного віку, є найбільш вразливими у сексуальному сенсі. Як зазначається в літературі, малолітні особи, які не досягли дванадцятирічного віку, здебільшого мають комплексний безпорадний стан, зумовлений фізичною та психічною безпорадністю [14, с. 70–71]. З одного боку, фізичний розвиток малолітніх осіб характеризується нерозвинутою скелетно-кістковою та м'язовою структурою. Вони, як правило, не можуть чинити фізичний опір дорослій людині. З іншого – малолітні особи психічно нерозвинуті, їм бракує знань і життєвого досвіду, щоб правильно сприйняти ситуацію, знайти адекватне рішення. Психологи одноставні в тому, що самооцінка цих дітей недосконала, вони довірливі, наївні, ширі, прямолінійні, мають надзвичайну сугестивність, особливо з боку авторитетних для малолітніх дорослих осіб, тобто малолітні, які не досягли дванадцятирічного віку, не мають навіть гіпотетичних шансів перемогти у фізичному або психічному протистоянні з повнолітньою особою. Також звернімо увагу, що в судовій практиці у справах про злочини проти статевої недоторканності та доктрині кримінального права особи малолітній вік потерпілої або потерпілого є безумовною ознакою їх безпорадного стану.

Висновки. Учинення розпусних дій щодо такої малолітньої або малолітнього свідчить про особливо високу ступінь суспільної небезпеки злочину й абсолютну сексуальну занедбаність, цинічність і зухвалість особи злочинця. Вищенаведені аргументи дають нам підстави запропонувати «de lege ferenda» як особливо кваліфікуючу ознаку розбещення неповнолітніх, учинення цих дій щодо малолітньої чи малолітнього, які не досягли дванадцятирічного віку, передбачивши її у новоствореній ч. 3 ст. 156 КК. Редакція цієї частини статті могла б мати такий зміст: «3. Дії, передбачені частинами першою та частиною другою цієї статті, вчиненні щодо малолітньої або малолітнього, які не досягли дванадцятирічного віку».

Список використаних джерел:

1. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика : монография / Т. А. Лесниевски-Костарева. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : НОРМА, 2000. – 400 с.

2. Хряпінський П. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Хряпінський П. В. – Суми : Університетська книга, 2009. – 687 с.
3. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам : монография / А. И. Рарог. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 304 с.
4. Устименко В.В. Специальный субъект преступления: монография / В.В. Устименко. – Харьков: Изд-во при Харьк. гос. ун-те ИО «Вища школа», 1989. – 104 с.
5. Хряпінський П. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості: монографія / С. В. Чмут, П. В. Хряпінський. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2011. – 184 с.
6. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства: збірник / Панов М.І.; передмова В. П. Тихого. – К. : Ін Юре, 2010. – 812 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О.О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [4-те вид., переробл. і доп.] – К. : Атіка, 2008. – 712 с.
8. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве : монография / В. Я. Тацій. – Харьков : Изд-во при Харьк. гос. ун-те ИО «Вища школа», 1988. – 198 с.
9. Краснюк Г.П. Ненасильственные сексуальные посягательства на лиц, не достигших четырнадцатилетнего возраста : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Галина Петровна Краснюк. – Красн. гос. ун-т. – Краснодар, 2000. – 208 с.
10. Котельникова Е. А. Насильственные посягательства на половую свободу и половую неприкосновенность: уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации: дисс. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Екатерина Александровна Котельникова. – Нижегородская академия МВД РФ. – Нижний Новгород, 2007. – 193 с.
11. Затона Р. Е. Уголовно-правовой и криминологический аспекты ответственности за половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим четырнадцатилетнего возраста : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Роман Евгеньевич Затона. – Саратов : Сарат. юрид. ин-т, 2000. – 200 с.
12. Дьяченко А. П. Уголовно-правовая охрана граждан от преступлений в сфере сексуальных отношений / А. П. Дьяченко : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» – М. : Акад. МВД РФ, 1993. – 58 с.
13. Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін ; за заг. ред. В. І. Тютюгіна. – Х. : Фінн, 2008. – 336 с.
14. Дорош Л. В. Щодо захисту прав потерпілих від статевих злочинів в контексті судово-правової реформи / Л. В. Дорош // Від громадського суспільства – до правової держави: Теорія та практика протидії злочинності: збірник тез доповідей VI міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15 квітня 2011 р.) ; редкол. Т. Є. Кагановська, М. В. Даньшин, В. М. Трубников та ін. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 52–54.

